

УДК 811.161.2'373.2

Хвищук О. В.

НОВОВОЛИНСЬКІ ПРИЗВИЩА З НЕОДНОЗНАЧНОЮ СЛОВОТВІРНОЮ МОТИВАЦІЄЮ (ЛІТЕРИ Б–Ж)

У статті систематизовано нововолинські прізвища з неоднозначною мотивацією (літери Б–Ж). Зроблено лексико-семантичний і словотвірний аналізи виявлених антропонімів.

Ключові слова: антропонім, антропонімікон, апелятив, онім, прізвище.

Хвищук А. В. Нововолинские фамилии с неоднозначной словообразовательной мотивацией (буквы Б–Ж). – Стаття. В статті систематизовані і проаналізовані нововолинські фамилии с неоднозначной мотивацией (буквы Б–Ж). Сделаны лексико-семантический и словообразовательный анализы выявленных антропонимов.

Ключевые слова: антропоним, антропонимикон, апеллятив, оним, фамилия.

Khvishchuk O. V. The surnames of the residents of city Novovolynsk of Volyn Region with ambiguous derivative motivation (letters B–Zh). – Article.

The article arranges surnames of the city Novovolynsk of Volyn Region with ambiguous motivation (letters B–Zh). Lexical-semantic and word-building analyses of revealed anthroponyms have been carried out.

Key words: anthroponym, anthroponymican, appellative, onym, surname.

Для повноти інформації про сучасні українські прізвища, їх поширення та частотність, а також для розуміння історичних процесів формування, становлення і стабілізації українських прізвищевих назв необхідно мати повний інвентар цих антропонімів з усіх історико-етнографічних регіонів України та дані про кількість носіїв кожного прізвища. У зв'язку із цим серйозного вивчення в синхронії та діахронії потребує антропонімія Волинської області.

На сьогодні вже досліджено в синхронно-діахронному аспекті прізвища України загалом (Ю.К. Редько) та окремих її регіонів: Закарпаття (П.П. Чучка), Лівобережної України (І.Д. Сухомлин), Лемківщини (С.Є. Панцьо), Бойківщини (Г.Є. Бучко), Буковини (Л.В. Кракалія), Гуцульщини (Б.Б. Близнюк), Верхньої Наддністрянщини (І.Д. Фаріон), північної Тернопільщини (С.В. Шеремета), Опілля (Г.Д. Панчук), Західного Поділля (Н.І. Рудьова), Житомирщини (Л.В. Ящук), південно-східної України (В.Д. Познанська), Лубенщини (Л.О. Кравченко), Нижньої Наддніпрянщини (І.І. Ільченко), Середньої Наддніпрянщини (Ю.К. Бабій), Дніпровського Припоріжжя (В.О. Горпинич, І.А. Корнієнко), Уманщини (Ю.І. Блажчук), північної Донеччини (Н.Ю. Булава), центральної та східної Донеччини (Ю.М. Новикова), півдня Волинської області (Л.О. Лісова) та ін. Аналіз прізвищ жителів м. Нововолинська Волинської області доповнить загальне уявлення про українську антропонімну систему на сучасному етапі та в її історичному розвитку.

Мета статті – зафіксувати сучасні прізвища жителів м. Нововолинська Волинської області з неоднозначною мотивацією (літери Б–Ж), зробити їх лексико-семантичний і структурно-словотвірний аналізи.

Українські прізвища як незмінні спадкові найменування, що остаточно сформувалися ще два

століття тому, репрезентують тогочасну специфічну лексику, яка відображає матеріальний, культурний, історичний досвід суспільного середовища, у якому вона зародилася та функціонує [1, с. 207].

В антропоніміконі м. Нововолинська Волинської області натрапляємо на прізвища з неоднозначною мотивацією. У цих онімах збереглися архаїчні, а часто й утрачені корені; вони містять важливу не лише для лінгвіста, а й для етнологічного історика інформацію.

Бакай < *бакáй* «глибокаяма в річці, ставку», «вибій із водою, калюжа на дорозі; баюра» [Гр., I, с. 22], *укр. діал.* «випорпане курми гніздо в землі» [ЕСУМ, I, с. 119], якщо не *Бакай* < *Бак/а/о* < *бак* розмовна підсилювальна частка «пак», можливо, *про людину, яка часто вживала в мовленні це слово [Гр., I, с. 22], *діал.* «бакенбард» [Арк., с. 9], імовірно, *із вказівкою на зовнішній вигляд носія, пор. також *рос. діал.* апелятив *ба́ка* «спритний, верткий чоловік, проноза», «ба́зіка» та ін. [СРНГ, II, с. 57].

Бранчук. Гіпотетично можливі версії: 1) < *Бранка/о* (пор. ОН *Бранко* (< *Бранимир*, *Бранивой*, у яких, на думку П.П. Чучки, препозиційний компонент *бранити* означав «обороняти, захищати» [Чуч.1, с. 79])) < *бра́нка* «полонянка», «набір у рекрути» [Гр., I, с. 92], правдоподібно, *той, кого брали в рекрути; 2) < *Бранко* < *Бран* (пор. ОН *Брань* (< *Браниборь*, *Бранимирь*, *Лютобрань* і под. [Худ., с. 46])) < *бран* «полон» [СУМ, I, с. 226], очевидно, *той, кого брали в полон; який підпорядковувався комусь, чомусь; 3) < *Бранець* < *бра́нець* «полонений, військовополонений», *діал.* «рекрут, новобранець» [СУМ, I, с. 226].

Бушко (пор. ОН *Бушко* (про походження див. [Худ., с. 53])). Можливі різні версії: 1) < *бу́шки дит.* «упасти» [Гр., I, с. 118]; 2) < *Буш/а* (пор. ОН *Бушь* (< *Бу[ди]с/ш[лавь]* [Худ., Дем.с. 27])) < *бу́ша* «циліндрична посудина для соління риби» [Гр., I, с. 118];

3) < *Буш/а* < *Бух/а* (пор. ОН *Бухъ* (< *Бухваль* < *Богухваль* [Худ., с. 50])) < *бух* «вигук, що передає звук падіння, глухого удару, пострілу», *бухії* «вигук для імітації кашлю», пор. ще дієсл. *бухати* «глухо звучати, падати, ударяти, стріляти, палати, текти», пор. ще дієсл. *бушувати* «бешкетувати» [СУМ, I, с. 269], діал. апелятив *бухало* «вайло» [ЕСУМ, I, с. 311–312].

Вар'ян. Теоретично можливі версії: 1) < **Ba[-le]p'ян* (наслідок синкопи); 2) < *Варя* < *Варвара*; 3) < **Вар* < діал. *вар* «узвар із сушених груш» [Арк., с. 43]; 4) < **Вар* < діал. *вара* «геть, не смій, стережись», пор. ще діал. *варе* «чи можливо це», діал. *варі* «хіба»; 5) пор. діал. дієсл. *варавити* «гуркотити, гриміти», *варувати* «зберігати, берегти, остерігати» [ЕСУМ, I, с. 330–331, 334]; 6) пор. апелятив *варянка* «капустяна страва» [Гр., I, с. 128].

Вархоляк. Можливі різні версії: 1) < *Вархола* < *Варфоломій* [СУІ, с. 59]; 2) < *Вархола* < *вархолá* діал. «сварка, лайка», пор. ще діал. *вархóлити* «підбурювати, дражнити, лаяти» [ЕСУМ, I, с. 334], імовірно, *так могли називати сварливу людину, яка часто лаялася.

Варьоценко. Похідне: 1) < **Варьошка* < **Варьоха* < *Варя* < *Варвара* [СУІ, с. 57]; 2) < *Варьоха* < *варьо́ха* «назва страви» [Гр., I, с. 128]; 3) < *Варьоха* < *Варя* < *вара́* «назва страви» [Гр., I, с. 128] (див. ще *Вар'ян* [3]).

Витковець. Гіпотетичні версії: 1) < **Витков* < *Витко* (пор. ОН *Ви/итко* (детально про походження див. [Чуч.1, с. 99, 102])) < *Вит* (пор. ОН *Витъ* (< *Витиславъ*, *Витогостъ*, *Витомиръ* та ін. (докладно див. [Худ., с. 64; Чуч.1, с. 99])); 2) < **Витков* < *Витько* < *Віктор* [СУІ, с. 67]; 3) < **Витков* < *Витько* < *Віть/я* < *Віктор*, *Віталій*, *Вікентій* [СУІ, с. 66–67, 70]; 4) < **Витков* < *Вітка* (про походження ОН *Вітко* див. [Чуч.1, с. 102]) < *Віта* < *Віта*, *Віталіна*, *Віталія* [СУІ, с. 70–71]; 5) < **Витков* < *Вітка* < діал. *вітка* «мотузка», «обруч», «ганчірка для обмотування», пор. ще дієсл. *вітати*, *віти* [ЕСУМ, I, с. 383]; 6) < **Витков* < *Вітко* < *Вит* < *Віт* < *віт* діал. «війт» [ЕСУМ, I, с. 397]; 7) пор. ойконіми *Вітків* (Льв., Рв.), *Вітківці* (Тр.) [Редько, I, с. 149], правдоподібно, *із вказівкою на місце проживання чи походження першоносія.

Влодарчик. Похідне: 1) < *Влодарко* < *Влодар* < *Володимир* [Гр., IV, с. 550]; 2) < *Влодарко* < *влодарко* «власник» [Гр., I, с. 250]; 3) < *Влодарко* < *Влодар* (пор. ОН *Влодар* (про походження див. [Чуч.1, с. 112–113])) < *влодар* «той, кому належить яка-небудь власність, майно; власник чого-небудь; господар», «той, хто має владу над ким-, чим-небудь, вільно розпоряджається кимось або чимось; велитель» [СУМ, I, с. 728].

Волинчук. Гіпотетично можливі версії: 1) < *Волинка/о* < *волі́нка* «народний духовий музичний інструмент, що складається з міха та вставлених у нього двох-трьох трубок» [СУМ, I, с. 726], правдо-

подібно, *так могли називати людину, що грала на цьому інструменті; 2) < *Волинець* < *волинець* «житель Волині, волинянин» (дет. див. [Осташ, с. 534]) *указує на походження носія.

Волос. На думку П.П. Чучки, походження власного особового імені *Волос* дискусійне (про його інтерпретації дет. див. [Чуч.1, с. 115–116]). Гіпотетично можливі версії: 1) < *во́лос* «ниткоподібне рогове утворення на шкірі живого організму», «хвороба (опух) пальця» [ЕСУМ, I, с. 420], очевидно, *так називали людину, яка хворіла на цю недугу; 2) < *во́лос* діал. «волосся» [Арк., с. 69], правдоподібно, *про людину з довгим волоссям; 3) < *Волох* (пор. ОН *Волох* [Чуч.1, с. 116]) < етнонім *воло́х* «представник романських народів: молдованин або румун, рідше італієць» [ЕСУМ, I, с. 422]; 4) < *во́лох* «гірський пастух», «буковинець» [Чуч., с. 123]; 5) < *Волох* < *Волоха* < *Володимир* [СУІ, с. 74]; 6) < *Волох* < *во́лохи* «волосся на руках і на тілі» [ЕСУМ, I, с. 422], імовірно, *вказівка на фізичні особливості першоносія; *Волосович*, *Волосюк* (див. *Волос*).

Волочай. Теоретично можливі версії: 1) пор. дієсл. *волочити* «нести на собі що-небудь важке чи великого розміру, що звичайно торкається землі», «ледве пересувати (чоботи тощо)», *розм.* «силоміць (або переконавши) вести кого-небудь із собою; тягнути» та ін. [СУМ, I, с. 733], *діал.* «боронувати ріллю», «вітати з Великоднем» [Арк., с. 69], *волочитися* «іти, їхати слідом за ким-небудь», «іти, ходити дуже повільно (від старості, втоми і т. ін.)», «носитися, возитися з чимось (звичайно без бажання, без потреби)», *розм.* «постійно змінювати місцеперебування; мандрувати, бродяжити», *зневажл.* «вештатися без діла; тинятися», *розм.* «упадати за ким-небудь, виявляючи свою закоханість, любов, прихильність» [СУМ, I, с. 734], *діал.* «гостювати, гоститися» [Арк., с. 69]; 2) < *Волок* < *во́лок* «невелика сітка з матнею для ловлі риби на неглибоких місцях», «мотузок, за допомогою якого перетягують копиці сіна або колоди з одного місця в друге» та ін., пор. ще апелятив *волока заст.* «мотузок, яким зав'язують постели та обв'язують онучі на нозі», «в Україні, а також у Польщі, Литві, Білорусії у другій половині XV – XVII ст. – ділянка землі площею близько 16,8 га» [СУМ, I, с. 729], *діал.* «страва з буряків, перцю, картопляного бадилля, цибулі й олії» та ін. [ЕСУМ, I, с. 419].

Волч. Гіпотетично можливі версії: 1) *Вол* (первісно з епентичним [о]) < *Волок* < *во́лок* (див. *Волочай*), пор. ще дієслова *волочити*, *волочитися*; 2) *Волч* < *Волк* (пор. САІ *Волкъ* [Дем., с. 122]) < *волк* «вовк» [ЕСУМ, I, с. 411], *рос. діал.* «дружка на весіллі», «прізвисько селянина, який незаконно вирубує ліс» та ін. [СРНГ, V, с. 40], пор. ще *рос.* апелятиви *волча́*, *во́лчий*.

Волчанюк. Похідне: 1) *Вол* (первісно з епентичним [о]) < *чанюк* (пор. *воло́чаний* «про взуття (чоло-

віче): із *воло́ками*» [Гр., I, с. 252], очевидно, *про людину, яка ходила в такому взутті з *воло́ками*); 2) *Вол[о]чанюк* < *Волок* < *во́лок* (див. *Волочай*); 3) *Волчанюк* < *Волчан* < *волча́н* «назва рослини» [СРНГ, V, с. 78]; 4) *Волчанюк* < *Волчан* < *Волча* < *волча́* «вовк», «вовчєня», «назва рослини» [СРНГ, V, с. 78]; 5) *Волчанюк* < *Волчан* < *Волча* < *Волк* < *во́лк* (див. *Волч*).

Волчкова. Похідне: 1) *Вол[о]чкова* < *Волочка/о* < *во́лочка* діал. «боронування», «кольорові нитки» [ЕСУМ, I, с. 420]; 2) *Вол[о]чкова* (пор. дієслова *волочити*, *волочитися*, правдоподібно, *про того, хто *волочиться*); 3) *Вол[о]чкова* < *Волочка/о* < *Волок* < *во́лок* (див. *Волочай*); 4) *Волчкова* (пор. рос. діал. апелятив *волчкі* «різновид дрог («довгий без кузова віз для перевезення великих вантажів; биндюги» та ін. [СУМ, II, с. 421])» [СРНГ, V, с. 81] тощо, імовірно, так могли називати людину, яка володіла чи вправно їздила на *дрогах*).

Волчок. Похідне: 1) *Вол[о]чок* < *волочо́к зменш.* до «*во́лок*» (див. *Волочай*), діал. «рибальська сітка, яку також використовували для лову птахів» [Арк., с. 69]; 2) *Вол[о]чок* < *Волок* < *во́лок* (див. *Волочай*); 3) *Вол[о]чок* (пор. дієслова *волочити*, *волочитися*, правдоподібно, *про того, хто *волочиться*); 4) *Волчок* < рос. діал. *волчо́к зневажл.* «лакей» та ін., пор. ще словосполучення *волчка́ дати* «ударити» [СРНГ, V, с. 81–82]; 5) *Волчок* < *Волк* < *во́лк* (див. *Волков*).

Волчук. Похідне: 1) *Вол[о]чук* < *Волок* < *во́лок* (див. *Волочай*); 2) *Вол[о]чук* (пор. дієслова *волочити*, *волочитися*, правдоподібно, *про того, хто *волочиться*); 3) *Волчук* < рос. діал. *волчу́к* «назва рослини» [СРНГ, V, с. 82].

Во́лін. Гіпотетично можливі версії: 1) < *Воля* (яке, на думку П.П. Чучки, співвідносне з *Володислав* [Чуч., с. 124]) [СУІ, с. 75]; 2) < *Воля* < *Володимир* [СУІ, с. 74]; 3) < *Воля* < *воля* (Р.І. Осташ припускав, що цей частовживаний в українців апелятив міг бути пов'язаний і з топонімом [Осташ, с. 534]), очевидно, *про вільну, вольову, рішучу людину.

Ворковець. Можливі версії: 1) < *Ворко* < *Орест* [СУІ, с. 273]; 2) < *Ворко* < діал. *во́рка* «воркотання, бурчання» [ЕСУМ, I, с. 426], правдоподібно, *про того, хто буркотів; 3) пор. дієсл. *воркувати перен.* «ніжно розмовляти з ким-небудь» [СУМ, I, с. 739].

Ворчакова. Похідне: 1) < **Ворчак* < *Ворко* < *Орест* [СУІ, с. 273]; 2) **Ворчак* < *Ворко* < діал. *во́рка* «воркотання, бурчання», пор. ще рос. дієсл. *ворча́ть* «бурчати» [ЕСУМ, I, с. 426], правдоподібно, *про того, хто буркотів.

Ворожейкіна < **Ворожейко* < **Ворожей* < *Ворож* < діал. *ворож* «ворожбит» [ЕСУМ, I, с. 427], пор. ще дієсл. *ворожити перен., жарт.* «поратися біля кого-, чого-небудь» та ін. [СУМ, I, с. 740], якщо не *Ворожейкіна* < **Ворожейко* < **Ворожей*

< *Ворож* < *Ворог* < *во́рог* «недруг», діал. «злодій», пор. також *ворожий* [ЕСУМ, I, с. 426].

Воронкова (пор. ОН ст.-укр. *Воронко*, 1398 р. [ССМ, I, с. 197], особове ім'я *Воронко* [Чуч. I, с. 117]) < *Ворон/ько* < *воронько́* «кольору воронячого крила, чорний із металевим полиском» [ЕСУМ, I, с. 428], якщо не *Воронкова* < *Ворон/ько* (пор. прізвисько *Воронка* «у жінки темні кола під очима та довгий ніс», «темноволоса жінка» [Арк. I, I, с. 206]) < *Ворон/а* (пор. ОН ст.-укр. *Ворона*, 1458 р. [ССМ, I, с. 197], САІ *Ворона* (про походження писали [Дем., с. 122; Чуч. I, с. 117]), прізвисько *Ворона* «темноволосі люди», «люди, які часто одягають чорний одяг», «з довгим носом жителі», «люди, які багато говорять, часто кричать; пліткарки», «лінивий чоловік», «жінка, яка передбачала біду», «хто не вимовляв звук [р]», «хто ходив із відкритим ротом» [Арк. I, I, с. 205]) < *во́рон* «крук» [ЕСУМ, I, с. 427], «вид дитячої гри» [Гр., I, с. 255], *ворона* «назва птаха», *перен., зневажл.* «про неувважну людину; гава, роззява» [СУМ, I, с. 740].

Вохнюк. Гіпотетично можливі версії: 1) < *Вахнюк* < *Вахно* < *Ваха* < *Іван* [СУІ, с. 144]; 2) пор. діал. апелятив *вох виг.* «ох» [Арк., с. 71], очевидно, *насмішлива назва людини, яка часто вимовляла «ох».

Гай. Можливі такі версії: 1) < *Гаї* [СУІ, с. 79]; 2) < *гай* діал. «людина, яка марно витрачає час», «заклик до початку руху чи роботи» [ЕСУМ, I, с. 484, 452], «невеликий листяний ліс», пор. ще вигук *гай-гай* «уживається для вираження жалю, співчуття, заклопотаності і т. ін.» [СУМ, II, с. 15], вигук для відгону хижих птахів [ЕСУМ, I, с. 452].

Галан, Галян. Похідне: 1) < *Галан* < *Галактіон* [СУІ, с. 79]; 2) < *Галан* < *Галемір* чи *Галесинь* [Чуч. I, с. 122]; 3) < *Галан* < *Гал/ь* [пор. ОН *Гал*, *Галь*, *Галь* (про походження детально див. [Чуч. I, с. 121–123; Худ., с. 251]) < *гал* діал. «вигук, що імітує собаче гавкання», пор. ще *галá* діал. «вигук, яким відганяють гусей, качок, голубів; яструба чи вєпра»; 4) пор. діал. *га́ли* «литки» [ЕСУМ, I, с. 455], *гали* діал. «очі», *вульг.* «сліпаки» [Редько, I, с. 184], імовірно, *із вказівкою на зовнішній вигляд носія; 5) пор. діал. дієсл. *гали́ти* «квапити; підганяти», «радити» та ін. [ЕСУМ, I, с. 460], правдоподібно, *той, хто *галить*.

Галас (пор. прізвисько *Га́лас* «людина, яка дуже голосно говорила» [Арк. I, I, с. 219]) < *га́лас* «безладне звучання багатьох голосів; крики, гамір» та ін. [СУМ, II, с. 19], пор. ще діал. дієсл. *галасати* «сильно кричати» [СУМ, II, с. 19]; пор. також давн. закарпат. мадяризм *галáс* «рибалка» [Чуч., с. 133], якщо не *Галас* < *Галах/а* < *Галактіон* [СУІ, с. 79].

Гель, Геліч, Гиль, Гіль, Гілевич. Гіпотетично можливі такі версії: 1) < *Геля* < *Гелена* < *Олена* [СУІ, с. 265]; 2) < *Гиля* < *Ілля* [СУІ, с. 151]; 3) пор.

діал. апелятиви *гэла* «орел», «вигук, що передає крик гусей» [ЕСУМ, I, с. 491], *гэльо* «як звертання до молодих хлопців» [Арк., I, с. 87].

Горкун. Похідне: 1) *Горкун* < *Горко* < *Григорій* [СУІ, с. 94]; 2) пор. ОН *Горко* [Чуч. I, с. 133], пор. ще дієсл. *гаркавити* «нечітко вимовляти окремі звуки (найчастіше [р] і [л])» [СУМ, II, с. 31].

Горкуша < *горкуша* «той, хто гаркавить» [Осташ, с. 535], якщо не *Горкуша* < *Горко* < *Григорій* [СУІ, с. 94].

Гошко. Гіпотетично можливі версії: 1) < *Гоша* < *Георгій* [СУІ, с. 87]; 2) пор. ОН *Гошко* (про походження див. [Чуч. I, с. 137]), *Гошь* (< *Гославъ* < *Гостиславъ* або *Годеславъ* [Худ., с. 83]), діал. дієсл. *гоші/іти* «чатувати на когось», «щось дуже любити» [ЕСУМ, I, с. 578], пор. ще *гожий*.

Гула, *Гуль*, *Гулева*, *Гулев* (пор. антропонім *Гула* [Осташ, с. 537]). Можливі версії: 1) < *гула* «вайло, тюхтій, телепень, незграба; дурень, дурило», «ненажера, прожера» [Осташ, с. 537], пор. ще апелятиви *гул* «гудіння», очевидно, *той, хто *гудів*, а також діал. *гуль* «йолоп, дурень» [ЕСУМ, I, с. 615, 618]; 2) < *гула* «людина, у якої «на виду є гулі (бугорки)» [Осташ, с. 537], пор. також діал. *гуля* «вид зачіски у вигляді закрученої коси» [ЕСУМ, I, с. 616]; 3) < діал. *гуль/я* «вигук, яким кличуть голубів (*гуль-гуль*); відганяють гусей» (пор. прізвисько *Гуль* «коли вип'є, то кличе до себе дівчат: *гуль-гуль-гуль!*», «хто був бешкетником» [Арк. I, I, с. 273]); 4) пор. *гулий* «безногий, безрукий» і *гулавий* «з відмороженими пальцями чи руками» та ін., *гулавий* «божевільний» і діал. *гулатий* «надутий, розпухлий» [ЕСУМ, I, с. 616, 618]; 5) пор. діал. дієсл. *гулити* «приголубити», «обманювати» [Осташ, с. 537], діал. *гуліти* «гудити, глузувати, дурияти», [ЕСУМ, I, с. 616], а також *гуляти* «весело проводити час; розважатися», «проводити час за випивкою: пиячити», *розм.* «бути в близьких любовних стосунках з ким-небудь» та ін. [СУМ, II, с. 191].

Гунько, *Гунчик*. Похідні: 1) < *Гунька/о* < *гунька* «гуня», «гугнява жінка» [Гр., I, с. 340], «кожухар, кожушник» [Осташ, с. 537]; 2) < *Гунька/о* (пор. САІ *Гунька* [Дем., с. 134]) < *Гунь/я* (пор. прізвисько *Гунь* «повна людина» [Арк. I, I, с. 274]) < *гуня* «верхній сукняний одяг, сіряк», діал. «маска, машкара, личина» [ЕСУМ, I, с. 620]; 3) пор. діал. дієсл. *гунити* «гудити, ганити» [ЕСУМ, I, с. 620], а також дієсл. *гунути* *розм.* «швидко, навалюючи рушити в якомусь напрямі», *розм.* «важко, із шумом упасти» [СУМ, II, с. 194]; 4) пор. нім. особове ім'я *Hunn* і *Hun* (Szczodrach).

Дейкалюк. Теоретично можливі версії: 1) < **Дейкало* < *Дейко* < *Дей*, *Дій* [СУІ, с. 102, 106]; 2) пор. вставне слово *дей* «мов, мовляв» [ССМ, I, с. 291–292], пор. ще діал. дієсл. *дейкати* «говорити, казати, поговорювати», а також спонукальний діал. вигук *дейко* «ану, давай, нумо» [ЕСУМ,

II, с. 25], правдоподібно, *про людину, яка *дейкала* чи використовувала у своєму мовленні часто ці слова.

Дробіна < *дробина* «малі діти» та ін. [ЕСУМ, II, с. 129], «дрібниця, дріб'язок», «дрібна худоба», «надвірне птаство» [Тимченко, II, с. 826], якщо не *Дробіна* < *Дроб* (пор. ОН *Дроб* [Чуч. I, с. 175]) < *дроб* «свійська птиця», «недійні вівці», «дрібні мисливські кульки» та ін. [Гр., I, с. 443], пор. корінь *дріб* «малий, дрібний», а також дієсл. *дробити*.

Дубков. Похідне: 1) < *Дубко* (пор. САІ *Дубко* [Дем., с. 128]) < *дубко* = *дубок зменш.-пестл.* до «дуб», *розм.* «коротка товста колода, переважно з дубового стовбура» [СУМ, II, с. 430]; 2) < *Дубко* < *Дуб* (пор. ОН *Дуб*. На думку П.П. Чучки, у народі лексема *дуб* пов'язується з поняттям «здоровий, великий, упертий», «уперта людина» [Чуч. I, с. 178]) < *дуб* «назва дерева», «деревина дуба», «дубильна речовина», діал. *іст.* «вид великого човна» [ЕСУМ, II, с. 1370], пор. ще діал. апелятиви *дуб перен.* «нерозумна людина» [Арк., I, с. 145], діал. *дуба* «людина високого зросту», «сторч», правдоподібно, *так могли називати кремезну, дебели людину, діал. дієсл. *дубати* «тупати», імовірно, *той, хто *дубає* [ЕСУМ, II, с. 137–139], дієсл. *дубити* «брати за що-небудь дуже високу плату; визискувати (здирати гроші)» [Гр., I, с. 451], дієсл. *дубіти* «втрачати чутливість, гнучкість, рухливість від холоду», *перен.* «втрачати здатність рухатися, застигати в якому-небудь положенні від страху, захоплення, здивування тощо» [СУМ, II, с. 429]; 3) пор. діал. дієсл. *дубкати* «тупати», правдоподібно, *той, хто *дубкає* [ЕСУМ, II, с. 139].

Дубчук. Похідне: 1) < *Дубко* < *дубко* = *дубок* (див. *Дубков*); 2) < *Дубко* < *Дуб* < *дуб* (див. *Дубко*); 3) пор. ойконіми *Дубка* (І-Ф.), *Дубки* (Дн., Од.) та ін. [Редько, I, с. 336], *вказувало на місце проживання чи походження людини.

Дубовчук. Теоретично можливі версії: 1) < **Дубовко* / *Дубовець* < *Дубовий* < *дубовий перен.* «сильний, міцний, дужий», *перен., розм.* «грубий, нескладний, незграбний» [СУМ, II, с. 430]; 2) < **Дубовко* < **Дубов* < *Дуб* < *дуб* (див. *Дубков*).

Дусь (пор. ОН *Дусь* (про походження див. [Худ., с. 100])). Гіпотетично можливі версії: 1) < *Євдокія* [СУІ, с. 121]; 2) < *Магдалина* [СУІ, с. 204]; 3) < *Дануся* (наслідок синкопи) < *Данута* [СУІ, с. 100]; 4) пор. діал. дієсл. *дусатися* «сердитися, дутися» [ЕСУМ, II, с. 148], очевидно, *той, хто гнівався.

Душко. Гіпотетично можливі версії: 1) < САІ *Духославъ* [Дем., с. 32, 74]; 2) < *душка* «приємна людина», діал. «кохана людина» [Осташ, с. 539], «ямка під шиєю» [ЕСУМ, II, с. 150], імовірно, *вказівка на фізичні особливості носія; 3) < *Душа* (пор. ОН *Душа* [Чуч. I, с. 180]) < полісемантичний апелятив *душá*, пор. ще дієсл. *душіти* «давати, пригнічувати», *душітися* «задихатися» [ЕСУМ,

II, с. 150]; 4) < Душа < Дух (пор. ОН Дух [Чуч. I, с. 179–180]) < полісемантичний апелятив дух.

Енгель. Можливі такі версії: 1) < нім. імені *Engel*, *Engelbrecht*, *Engelbert*, *Engelhard* [Чуч., с. 220–221]; 2) можливо, унаслідок апокопи < *Енгельс*; 3) пор. нім. апелятив *engel* «ангел», правдоподібно, **перен*. «захисник або заступник; охоронець», **перен*. «про людину, яка відзначається красою, лагідністю, робить кому-небудь щось приємне».

Железняк < діал. *желізняк*. Спектр мотивації широкий: 1) «ливарник», «торговець залізними виробами» [ЕСУМ, II, с. 228]; 2) «міцної будови людина», «смаглява людина» та ін. [ЕСУМ, II, с. 228]; 3) «людина крутого, суворого характеру» та ін. [Осташ, с. 540].

Женчур. Теоретично можливі версії: 1) < *Женька/о* < *Жень/я* < *Євгеній* і *Євгенія* [СУІ, с. 119]; 2) < **Женька/о* < *Жень* < *жень* діал. «ужинок» [ЕСУМ, II, с. 188], очевидно, *так називали *женця*, пор. ще діал. апелятив *женьчар* «жнець» [ЕСУМ, II, с. 188].

Жидик (пор. також прізвище *Жидик* «від національності батька, діда, прадіда», «мала ростом людина», «хитрий чоловік», «хто робив *видики*» та ін. [Арк. I, I, с. 360]) < етноніма *жидик* «малий жид» [Чуч., с. 224], пор. також діал. апелятив *жідик* «ніж із дерев'яною ручкою», «горобець» [Он., I, с. 251], якщо не *Жидик* < *Жид* (пор. ОН ст.-укр. *Жидъ*, 1401 р. [ССМ, I, с. 360]). М.Л. Худаш зауважував, що ОН *Жидъ* – відантропонімне відкомпонитне утворення, яке виникло шляхом усічення імен-комполітів із препозитивним компонентом *Жид* (е, и, о) типу *Жидеборъ*, *Жидеславъ*, *Жидомиръ*, *Жидославъ*, у яких компонент *Жид* (е, и, о) – вторинного походження, утворений від первісного *Съдѣ* шляхом переходу: *Съдѣславъ* > *Здѣславъ* > *Ждиславъ* > *Жидиславъ*. САІ *Жидъ*, і

його суфіксальні деривати могли творитися і від імен-комполітів із препозитивним або й постпозитивним компонентом *Жит* (е, и, о)-, *житъ* шляхом озвучення кінцевого -т у -д: *Жит[иславъ]* > *Жид[иславъ]* > *Жидъ* або *Жит[иславъ]* > *Житъ* > *Жидъ* чи, відповідно, *[Добро]житъ* > *Житъ* > *Жидъ* (дет. див. [Худ., с. 161–162]). П.П. Чучка ж зазначав, що доіменна семантика антропооснови *Жид* у слов'ян пов'язана з дієсловом *жъдати* «ви-жидати», «чекати», однак із кінця Середньовіччя вона українцями вже починає сприйматися як етнонім із первісним значенням «євреї». Науковець підсумовує, що основа *Жид*- – омонімічна, а тому розрізнявати два її первісні значення у ряді випадків досить важко (докл. див. [Чуч. I, с. 186]). < *жид* заст. «євреї» [СУМ, II, с. 528], діал. *перен*. «скупа хитра людина» [Арк., с. 154], пор. ще прізвище *Жид* «від національності батька, діда, прадіда», «хто мав родичів у Ізраїлі», «хто зовні схожий на єврея» та ін. [Арк. I, I, с. 359–360].

Отже, аналіз нововолинських прізвищ виявив розгалужену систему твірних основ, що свідчить про природний і тривалий процес їх формування. Такі антропоніми пов'язані з різноманітними тематичними шарами загальнорозмовної лексики, характеризують носіїв за їхніми фізичними чи психічними рисами й особливостями поведінки, а також засвідчують контакти жителів міста з населенням інших територій.

Умовні скорочення назв областей України

Дн. – Дніпропетровська

Од. – Одеська

І-Ф. – Івано-Франківська

Рв. – Рівненська

Лв. – Львівська

Тр. – Тернопільська

Література

1. Скорук І.Д. Прізвища-комполіти в антропоніміконі м. Луцька / І.Д. Скорук // Актуальні питання антропоніміки : збірник наук. читань пам'яті Ю.К. Редька. – К., 2005. – С. 207–218.

Джерела ілюстративного матеріалу

2. Арк. – Аркушин Г.Л. Словник західнополіських говірок. А–Я / Г.Л. Аркушин. – 2-ге вид. перероб., випр. і допов. – Луцьк, 2016. – 648 с.

3. Арк. I – Словник мікротопонімів і мікрогідронімів північно-західної України та суміжних земель : у 2 т. / упоряд. Г.Л. Аркушин. – Луцьк, 2006–2007. – Т. 1–2.

4. Гр. – Словник української мови : у 4 т. / упоряд. з дод. власн. матеріалу Б.Д. Грінченко. – К. : Вид-во АН УРСР, 1958–1959. – Т. 1–4.

5. Дем. – Демчук М.О. Слов'янські автохтонні особові власні імена в побуті українців XIV – XVII ст. : [монографія] / М.О. Демчук. – К. : Наукова думка, 1988. – 172 с.

6. ЕСУМ – Етимологічний словник української мови : у 7 т. / гол. ред. О.С. Мельничук. – К. : Наукова думка, 1982–2012. – Т. 1–6.

7. Осташ – Осташ Р.І. До походження прізвищевих назв Реєстру (спроба етимологічного словника) // Реєстр війська Запорозького / Р.І. Осташ. – К. : Наукова думка, 1995. – С. 517–567.

8. Редько – Редько Ю.К. Словник сучасних українських прізвищ : у 2 т. / Ю.К. Редько. – Л., 2007. – Т. 1–2.

9. СРНГ – Словарь русских народных говоров / под ред. Ф.П. Филина, Ф.П. Сороколетова, С.А. Мызникова. – М. : СПб. : Наука, 1965–2013. – Вып. 1–46.

10. ССМ – Словник староукраїнської мови XIV – XV ст. / ред. Л.Л. Гумецька, І.М. Керницький. – К. : Наукова думка, 1977–1978. – Т. 1–2.

11. СУІ – Трійняк І.І. Словник українських імен / І.І. Трійняк. – К., 2005. – 509 с.

12. СУМ – Словник української мови / гол. ред. І.К. Білодід. – К. : Наукова думка, 1970–1980. – Т. 1–11.
13. Тимченко – Історичний словник українського язика / За ред. Є. Тимченка. – Х. ; К. : ВУАН, 1930–1932. – Т. 1. – Вип. 1–2.
14. Худ. – Худаш М.Л. Українські карпатські і прикарпатські назви населених пунктів (утворення від слов'янських ав-тохтонних від композитних скорочених особових власних імен) / М.Л. Худаш. – К. : Наукова думка, 1995. – 361 с.
15. Худ., Дем. – Худаш М.Л. Походження українських карпатських і прикарпатських назв населених пунктів (відантропо-німні утворення) / М.Л. Худаш, М.О. Демчук. – К. : Наукова думка, 1991. – 268 с.
16. Чуч. – Чучка П.П. Прізвища закарпатських українців: історико-етимологічний словник / П.П. Чучка. – Л. : Світ, 2005. – 704 с.
17. Чуч.1. – Чучка П.П. Слов'янські особові імена українців: історико-етимологічний словник / П.П. Чучка. – Ужгород : Ліра, 2011. – 432 с.
18. Szczodrch – Szczodrch E. Nazwiska na literę He – Hy / E. Szczodrch [Elektroniczne źródło]. – Dostęp : <http://www.stankiewicz.com/index.php?kat=44&sub=776>.